

УДК 94(477) "1921–1939"

Ірина Скакальська

**ВОЛИНСЬКА УКРАЇНСЬКА ЕЛІТА 1921–1939 РР.
В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ І ЗАРУБІЖНИХ ДОСЛІДНИКІВ**

У статті проаналізовано історіографічний огляд праць, які розкривають особливості формування та діяльності волинської української еліти. Підкреслено важливість робіт, що склали основу дослідження питання, акцентується увага на маловивчених аспектах проблеми.

Ключові слова: національна еліта, Волинь, краєзнавство, вітчизняні дослідження, зарубіжна історіографія.

В Україні посилення інтересу до вивчення проблеми української еліти зумовили ті демократичні перетворення, що відбуваються у нашій державі останнім часом. Епохальний вибір свого майбутнього та реформування сьогодення, ставить до проводирів нації як ніколи високі вимоги, а науковців – спонукає до вивчення ролі національної еліти в історії.

Аналізуючи наявні напрацювання українських і зарубіжних істориків, слід зазначити, що в історіографії немає спеціальних праць, які б стосувалися теми комплексного вивчення різнобічної діяльності еліти Західної Волині міжвоєнного періоду ХХ ст. Проте низка дотичних та суміжних проблем вже були предметом наукових пошуків вітчизняних та зарубіжних учених.

Мета публікації полягає у висвітленні стану дослідження в науковій літературі особливостей формування та діяльності волинської національної еліти.

Об'єктом дослідження є сукупність основних груп історіографічних джерел, які характеризують стан і розвиток історичної думки з історії волинської національної еліти міжвоєнного періоду ХХ ст.

Предметом дослідження є окреслення історіографії волинської еліти 1921–1939 рр.

Сукупність праць, опублікованих та дотичних до теми дослідження, складають історіографічний комплекс, який поділяємо на наступні групи: публікації 1920–1930-х рр.; дослідження радянських науковців; сучасна українська історіографія; сучасна зарубіжна історіографія та праці діаспори.

Цінними для розкриття проблеми є праці авторів міжвоєнного періоду ХХ ст., представників тогочасної еліти. При цьому зазначимо, що власне історичних праць, які б поповнили історіографію зазначеного періоду є небагато. Наприклад, це статті, які характеризують інтелігенцію, розкривають її як верству, що має визначальний вплив на суспільні відносини [1, с. 9]. У одному із досліджень О. Лозицького "Творимо сільську інтелігенцію" підмічено значення виховання та діяльності громадських організацій у формуванні інтелігенції, кращі представники якої увійдуть до еліти краю [2, с. 100].

Вивчення історії української еліти неможливе без висвітлення ролі окремих особистостей. Відповідно, викликають зацікавлення праці, що розповідають про життя і діяльність відомих діячів, що становили еліту краю. Професору В. Біднову присвячена стаття його молодшого колеги та товариша, доктора історії Є. Саковича [3, с. 280]. У публікації згадується його перебування на Волині, зокрема у м. Кременці, хоча увага у розвідці акцентована на варшавському періоді життя професора.

Таким чином, характерною рисою та змістом робіт 1920–1930-х рр. є відсутність ґрунтового аналізу та історіографії проблеми. Спеціальних праць, серед зазначеної групи, об'єктом яких є національна волинська еліта, дослідниця не зустрічала.

В українській історіографії радянського періоду є наукові праці, присвячені виключно історії Волині [4] або Західній Україні загалом [5]. Праць, у яких би висвітлювалася діяльність провідної верстви Західної Волині – немає, є лише узагальнюючі дослідження [6]. Також були окремі праці, що висвітлювали польсько-радянські відносини [7]. Проте детально на характеристиці радянських джерел зупинятися не будемо, оскільки, для нашої теми вони становлять лише побічний інтерес.

З проголошенням незалежності України розпочинається новий етап у вивченні вітчизняної історії. Українська історіографія посідає особливе місце у нашому дослідженні. Це твердження визначається тим, що саме із часу постанови України як суверенної держави розпочалося принципове, незаангажоване стереотипами радянської доби вивчення власної історії. Широкий спектр складного та неоднозначного українського суспільно-політичного руху в Західній Україні розкривається у книзі І. Васюти [8]. Праця К. Кондратюка [9] містить розділ, у якому систематично викладено події у Західній Україні під владою Польщі. На основі новітніх методологій написано монографію Л. Зашкільняка та М. Крикуна "Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів". Автори аналізують соціальну структуру Польщі міжвоєнного періоду ХХ ст. при цьому зауважують,

що "українська інтелігенція теж була відкинута на другий план і трактувалася властями інструментально" [10, с. 493].

У межах ґрунтового монографічного дослідження "Між Москвою та Варшавою: українське питання у радянсько-польських відносинах міжвоєнного періоду (1918–1939)" автор М. Гетьманчук окреслює становище українців на Волині у контексті радянсько-польських стосунків у міжвоєнний період ХХ ст. [11].

Серед сучасних праць про національну еліту варто назвати монографію І. Белебехи "Українська еліта", у якій автор наводить оригінальну класифікацію еліт [12], також в історичному ракурсі українська інтелігенція розглядається в окремих публікаціях вітчизняних авторів [13, с. 3–4].

Діяльність західноукраїнської інтелігенції висвітлена у книзі В. Чоповського "Українська інтелігенція в національно-визвольному русі на Західній Україні (1918–1939)" [14]. Назва свідчить про прагнення автора виявити роль еліти у піднесенні національної свідомості українців та спонукати їх до боротьби за свої права.

Предметом дослідження монографії О. Рубльова, Ю. Черченко "Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції" є політика сталінського партійно-державного керівництва СРСР щодо західноукраїнської інтелігенції у 20-х – на початку 50-х рр. ХХ ст. [15]. Більшість сторінок праці присвячена, насамперед, східногалицьким діячам національно-визвольного руху.

Чимало робіт вітчизняних дослідників присвячені різним чинникам, що впливали на процес становлення еліти, характеристики певних професійних груп інтелігенції, а також діяльності окремих представників провідної верстви. Серед досліджень не зайве назвати працю Б. Кухти та Н. Теплоухової "Політичні еліти і лідери" [16]. Саме у цій праці прослідковано витоки української еліти, в тому числі й волинської.

Варто відзначити книгу волинських дослідників "Інтелігенція Волині: погляд крізь призму часу", яка розповідає про становлення української інтелігенції Волині, зокрема на Володимирщині, у 20–30-х рр. ХХ ст. У цій праці характеризується діяльність окремих представників національної еліти – історика, громадського діяча О. Цинкаловського, родини Річинських, священика Д. Герштанського та ін. [17].

Необхідно звернути увагу на те, що діяльність польської еліти Волині була предметом дослідження учених. Зокрема, у праці В. Менджецького "Польська інтелігенція на Волині у міжвоєнний період" наголошується на тому, що польська інтелігенція працювала у тих же умовах, що й українська [18].

Сучасне бачення діяльності української інтелігенції у політичних партіях та громадських організаціях, радянська Волині та участь у цьому процесі провідних діячів знайшло відображення у дослідженні Л. Марківської [19]. Автором простежується діяльність української інтелігенції у політичних партіях, громадських організаціях. Окремий розділ дисертації присвячено радянській Волині та участі у цьому процесі інтелігенції краю, а також переслідування українських діячів новою владою. У роботі відсутня інформація про наукову інтелігенцію, її працю, мало відомостей про публіцистичну діяльність української еліти тощо.

Певний аспект культурницької діяльності волинської інтелігенції розглянула В. Добровичинська [20]. У дисертації на основі широкого кола опублікованих і неопублікованих джерел автором висвітлено роль української, польської, єврейської, російської, чеської, німецької інтелігенції у культурному житті Західної Волині міжвоєнного періоду.

Серед дисертацій, присвячених інтелігенції західноукраїнських земель та наближених до нашої тематики, виділяється робота М. Горного "Українська інтелігенція Холмщини і Підляшшя у ХХ ст." [21]. Публікація Н. Лицур висвітлює особливості життєдіяльності міської інтелігенції у зазначений період [22, с. 306–312]. Цікавими є висновки дослідниці щодо того, що найбільш забезпеченими серед інтелігенції були викладачі вищих шкіл, які належали до найвищого рангу державних службовців. Заслугує уваги праця І. Лучаківської [23], у якій розкрита роль західноукраїнської інтелігенції у період встановлення радянської влади.

Для того, щоб простежити який вплив мала українська еліта у національно-визвольному русі у наступному періоді, варто ознайомитися із монографією В. Мазурка, О. Лисенка та В. Разіцького "Самостійницький рух на Волині в 40-х – на початку 50-х рр. ХХ століття" [24]. У дослідженні автори окреслюють український самостійницький рух у 40-х – на початку 1950-х рр. на Волині. Проаналізувавши працю можемо констатувати, що підвалини могутнього самостійницького руху на Волині у роки Другої світової війни закладено у міжвоєнний період ХХ ст., коли була сформована нова генерація борців за волю України.

Відзначимо, що у 1990-і рр. зростає інтерес до гендерної історії, що є свідченням появи численних статей та досліджень про діяльність жіночих організацій та їх діячів. У праці М. Дядюк згадуються і представниці волинської еліти міжвоєнного періоду ХХ ст., зокрема сенатор О. Левчанівська [25].

Релігійна еліта Волині була об'єктом вивчення В. Борщевича, що відображено у низці статей та монографії "Волинське духовенство у XX ст.: ідентичність, статус, еволюція" [26]. Питання, дотичні до досліджуваної теми, розглядалися у дисертаційних дослідженнях О. Солов'я [27], Т. Раєвич [28], С. Пономаренко [29].

Корисним для дослідження цієї проблеми є праця М. Сивіцького "Записки сірого волиняка" [30]. У ній автор показує формування національної свідомості у волинської молоді міжвоєнного періоду XX ст. Також автор підкреслює, що молода українська інтелігенція на Волині була, її творили самоуки, виховані літературою. Незважаючи на низку позитивних аспектів, праця побудована в основному на спогадах автора, а не на документах.

Краєзнавчі дослідження значно доповнюють тему волинської еліти, зокрема, "Краєзнавчі нариси з історії Кременеччини" [31, с. 55–67]. Важливим для розкриття діяльності еліти краю є біографічні нариси Г. Чернихівського "Портрети пером" [32]. Автор на значному документальному матеріалі розкриває діяльність відомих діячів Волині. Дослідник у виданні "Портрети пером" опублікував низку статей про життя визначних постатей Волині. Узагальнююча праця історії Кременеччини теж містить відомості про діяльність національної еліти [33]. Значно підсилюють фактологічним матеріалом наше дослідження науково-краєзнавчі пошуки В. Рожка [34].

Проблемам мистецької інтелігенції присвятили свої дослідження О. Панфілова [35], С. Степанюк [36], у працях акцентовано увагу на польській інтелігенції. У розвідці П. Шиманського "Музичне життя Волині 20–30-х років XX століття" наводяться дані біографічного і творчого змісту відомих на Західній Волині солістів-бандуристів Д. Щербини, К. Місевича, Г. Білогуб [37].

У контексті характеристики літератури із окресленої теми необхідно виокремити сучасні статті у наукових збірниках, що висвітлюють окремі аспекти діяльності провідної версти чи дотичні до проблеми волинської української еліти. Серед здобутків української історіографії, що розглядають методологічний характер вивчення історії національної інтелігенції є публікація Г. Касьянова "Українська інтелігенція: проблеми вивчення і реінтерпретації" [38]. Стаття С. Макарчука "Західна Волинь у 20–30-х рр. XX ст. (етносоціальні та політичні відносини в краї)" [39, с. 53–66], що розкриває становище українців у Польщі.

Цінні історичні свідчення й теоретико-методологічні зауваги до питання еліти містяться у роботах сучасних зарубіжних учених. Видання Г. Дильонгової розкриває історію Польщі впродовж двох складних сторіч, у тому числі й у міжвоєнний період XX ст. Зазначається, що питання національних меншин до кінця Другої республіки не було розв'язано, це очевидно було найскладнішою проблемою для влади [40]. Підмітимо те, що вивчення національної політики Варшави – один зі знакових компонентів зарубіжної історіографії [41].

Науковий інтерес для глибшого розуміння комплексу проблем дослідження для нас представляє польська військова історіографія. Це публікації Л. Ратайчука [42] та Ч. Пьотровського [43]. Також узагальнюючі праці з історії Польщі допомагають розкрити проблему, що аналізується [44]. На тлі зазначених робіт важливе місце посідають наукові пошуки, присвячені аналізу становища українців у Польщі, насамперед, це праці дослідника Р. Тожецького [45]. Питанням формування та діяльності української еліти й спробою пошуку шляхів для позитивного вирішення українсько-польського протистояння займався знаний польський публіцист, історик А. Бохенський [46, с. 42–55]. Зокрема, він критично ставився до української еліти, але не відкидав її вагомий вплив на широкий загальний план. У збірнику праць Я. Куроня, присвяченому міжнародним стосункам, є згадки про українську еліту [47].

Окремо слід виокремити праці польських науковців, що стосуються розвитку освіти на території Західної Волині. Відзначимо те, що більшість праць відображають становище польського шкільництва, розкривають діяльність Кременецького ліцею та характеризують польську освітянську еліту. Зокрема, це праці В. Менджецького [48], А. Схейбаль-Ростек [49]. Питання української еліти побіжно піднімалися у працях польських авторів [50].

Для висвітлення проблематики дослідження не можна не врахувати публікацій українських та польських учених у науковому часописі "Варшавські українознавчі записки". У виданні вміщені статті на тему історії, культури, біографічні дані про знакових особистостей, як української, так і польської історії, також піднімається проблематика взаємовідносин обох народів в історичному ракурсі [51, с. 316–327].

Окремо варто виділити роботи 1920–1980-х рр., написані українськими дослідниками в еміграції. Інтелектуальна еліта емігрантського середовища поступово осмислювала історичний шлях розвитку української нації. У розвідці А. Семенюк "На тему українсько-польських відносин критичні зауваження" характеризується діяльність волинських просвітян, кооперативних діячів, розкрито особливості польської політики на Волині та згадуються відомі українські діячі міжвоєнного періоду XX ст. з якими автор товаришував та працював [52].

Важливим є аналіз суспільно-політичного життя західноукраїнських земель відображений у книзі І. Макуха [53]. Про діяльності релігійної еліти та її роль у підтримці православ'я на Волині писав І. Власовський [54]. Важливим для висвітлення науково-публіцистичної діяльності Р. Бжеського є бібліографічний опис його творів, що вийшов друком у Торонто [55]. Автор видав низку праць під різними псевдонімами (Р. Млиновецький), так був підписаний двотомник "Нариси з історії українських визвольних змагань 1917–1922 рр. (Про що "історія мовчить)" [56]. Критичною налаштованістю до політики польської влади відзначається праця В. Макара, у якій автор підкреслює жакливу картину перебування в'язнів у Березі Картузькій [57].

Культурницька діяльність еліти, що покинула межі Волині, висвітлена у книзі С. Наріжного "Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами", що вийшла у Празі [58]. Різні напрямки та складність кооперативної праці національної еліти відображені у дослідженні І. Витановича "Історія українського кооперативного руху. Із праць історико-філософської секції НТШ" [59].

Вагомим є внесок Інституту дослідів Волині у Вінніпезі (Канада) у розвиток вивчення тематики волинської еліти міжвоєнного періоду ХХ ст. Головним завданням цієї установи було вносити свій вклад у "загальну скарбницю дорібок українців на рідній ниві науково-культурної праці" [60, с.2]. Інститут дослідів Волині за час свого існування видав десятки томів наукових праць [61, с.3].

Незважаючи на те, що "Літопис Волині" подавав важливі факти про події міжвоєнної доби, однак майже усі публікації потребують критичного розгляду. При аналізі публікацій виявлено те, що деякі автори підходили до описуваних подій не зовсім об'єктивно, зважаючи на відсутність джерельної бази, часто як аргумент, подаючи свідчення учасників тих подій, чи власне бачення проблеми.

Звичайно, що проаналізовані праці не вичерпують переліку книг та публікацій, які стосуються окремих аспектів досліджуваної проблеми, оскільки вона є системною і багатоаспектною. Згадані дослідження виокремлено із широкого загалу через те, що вони складають основу історіографічного доробку істориків у вивченні діяльності української еліти Західної Волині міжвоєнного періоду ХХ ст. та дозволяють прослідкувати ті трансформаційні процеси, що мали місце у її становленні та діяльності.

Список використаних джерел

1. Блага А. Криза інтелігенції / А. Блага // Живе слово – 1939. – № 2. – С. 9.
2. Лозицький О. Творімо сільську інтелігенцію / О. Лозицький // Drogі Pracy. J. Laskosiówna. – 1937.
3. Сакович Є. Ю. Спомини про професора В. О. Біднова / Є. Ю. Сакович // Церква і нарід. – Ч. 7–8. – 1936. – С. 280.
4. Оксенюк Р. Н. Нариси історії Волині. Соціально-економічний розвиток, революційний та національно-визвольний рух трудящих (1861–1939) / Р. Н. Оксенюк. – Львів: Каменяр, 1970. – 276 с.
5. Сливка Ю. Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920–1939) / Ю. Ю. Сливка. – К.: Наукова думка, 1985. – 271 с.
6. Интеллигенция Советской Украины (некоторые вопросы историографии и методология исследования). – К.: Наукова думка, 1988. – 192 с.
7. Зуев Ф. Г. Советско-польские отношения накануне и в период европейского кризиса 1938 г. / Ф. Г. Зуев // Советско-польские отношения 1918–1945. – М., 1974. – С. 207–249.
8. Васюта І. Політична історія Західної України (1918–1939) / І. Васюта. – Львів: Каменяр, 2006. – 335 с.
9. Кондратюк К. Новітня історія України. 1914–1945 рр. Навчальний посібник / К. Кондратюк. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. – 262 с.
10. Зашкільняк Л. О. Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів / Л. О. Зашкільняк, М. Г. Крикун. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 752 с.
11. Гетьманчук М. П. Між Москвою та Варшавою: українське питання у радянсько-польських відносинах міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.) / М. П. Гетьманчук. – Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2008. – 432 с.
12. Белебега І. Українська еліта / І. Белебега. – Харків: видання журналу "Березіль", 1999. – 346 с.
13. Мінаков М. Якість влади: спроба оцінки українських еліт / М. Мінаков // Критика. – Липень-серпень 2010. – С. 3–4.
14. Чоповський В. Ю. Українська інтелігенція в національно-визвольному русі на Західній Україні (1918–1939) / В. Ю. Чоповський. – Львів: Край, 1993. – 168 с.
15. Рубльов О. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції (20–50-і рр. ХХ ст.) / О. Рубльов, Ю. Черченко. – К.: Наукова думка, 1994. – 349 с.
16. Кухта Б. Політичні еліти і лідери / Б. Кухта, Н. Теплоухова. – Львів: Кальварія, 1996. – 221 с.
17. Пісоцький А. Інтелігенція Волині: погляд крізь призму часу / А. Пісоцький, Н. Войтюк. – Луцьк: БАТ "Волинська обласна друкарня", 2009. – 176 с.
18. Mędrzecki W. Inteligencja polska na Wołyniu w okresie międzywojennym / W. Mędrzecki. – Warszawa: Wydawnictwo Neriton, Instytut Historii PAN, 2005. – 331 s.
19. Марківська Л. Л. Українська інтелігенція Волині між двома світовими війнами: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Л. Л. Марківська – Луцьк, 2003. – 20 с.
20. Добровичинська В. Інтелігенція в культурному житті західної Волині (1921–

- 1939) автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 "Історія України" / В. Добровичська. – Львів, 2006. – 34 с. 21. Горний М. М. Українська інтелігенція Холмщини і Підляшшя у ХХ ст.: автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 "Всесвітня історія" / М. М. Горний. – Чернівці, 2000. – 20 с. 22. Лицур Н. Матеріальне становище української міської інтелігенції у міжвоєнній Польщі (1921–1939) / Н. Лицур // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 17: Українсько-польсько-білоруське сусідство: ХХ століття / [НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; голова редколегії Я. Ісаєвич, упорядники М. Литвин, В. Футала]. – Львів, 2008. – С. 306–312. 23. Лучаківська І. Інтелігенція західних областей України у суспільно-політичному житті / І. Лучаківська. – Дрогобич: Відродження, 1999. – 122 с. 24. Мазурок В. П. Самостійницький рух на Волині в 40-х – на початку 50-х рр. ХХ століття: Монографія / В. П. Мазурок, О. Є. Лисенко та ін. – Кременець: ВЦ КОГП ім. Тараса Шевченка, 2013. – 224 с. 25. Дядюк М. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю: Монографія / М. Дядюк. – Львів: Астролябія, 2011. – 368 с. 26. Борщевич В. Г. Волинське духовенство у ХХ ст.: ідентичність, статус, еволюція: Монографія / В. Г. Борщевич. – Луцьк, 2010. – 582 с. 27. Соловей О. Г. Імміграційні процеси на Волині у міжвоєнний період (1921–1939 рр.) дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / О. Г. Соловей. – Тернопіль, 2004. – 205 с. 28. Раєвич Т. І. Український жіночий рух на Волині: (1921–1939 рр.): автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 "Історія України" / Т. І. Раєвич. – Чернівці, 2006. – 20 с. 29. Пономаренко С. Є. Культурно-освітні організації Волині 1921–1939 рр.: автореферат канд. іст. наук: 07.00.01 "Історія України" / С. Є. Пономаренко. – Львів, 2001. – 28 с. 30. Сивіцький М. Записки сірого волиняка / М. Сивіцький. – 2-е вид. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2000. – 400 с. 31. Медведєв С. Митрополит Діонісій / С. Медведєв, В. Савчук // Краєзнавчі нариси з історії Кременеччини. – Випуск 1. – Кременець, 2009. – С. 55–67. 32. Чернихівський Г. Портрети пером / Г. Чернихівський. – Кременець, 2001. – 307 с. 33. Чернихівський Г. І. Кременеччина від давнини до сучасності / Г. Чернихівський. – Кременець: Папірус, 1999. – 320 с. 34. Рожко В. Духовні православні освітні заклади Волині Х–ХХ ст.: Історико-краєзнавчий нарис / В. Рожко. – Луцьк: Медіа, 2002. – 368 с. 35. Панфілова О. Г. Мистецьке життя Кременеччини 20–30-х років ХХ ст.: Монографія / О. Панфілова. – Тернопіль: Астон, 2012. – 208 с. 36. Степанюк С. М. Театральне життя Волинського воєводства: 1921–1939 рр.: автореф. канд. іст. наук. спеціальність: 07.00.01 "Історія України" / С. М. Степанюк. – Луцьк, 2011. – 20 с. 37. Шиманський П. Й. Музичне життя Волині 20–30-х років ХХ століття: автореф. канд. мист. 17.00.03 "Музичне мистецтво" / П. Й. Шиманський. – К., 1999. – 20 с. 38. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція: проблеми вивчення і реінтерпретації / Г. В. Касьянов // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія: Історія. – Вінниця, 2004. – Вип. 8. – С. 3–15. 39. Макарчук С. Західна Волинь у 20-х – 30-х рр. ХХ ст. (етносоціальні та політичні відносини в краї) / С. Макарчук // Кременецький ліцей у контексті розвитку освіти, науки та культури на Волині в першій третині ХХ ст. / Збірник наукових праць. – Тернопіль: ТЗОВ "Терно-граф", 2009. – С. 53–66. 40. Дильонгова Г. Історія Польщі 1795–1990 / [Пер. з пол. М. Кірсенка] / Г. Дильонгова. – К.: Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2007. – 239 с. 41. Snyder T. Tajna wojna. Henryk Józewski i polsko-sowiecka rozgrywka o Ukrainę / T. Snyder. – Kraków: Wydawnictwo Znak, 2008. – 340 s. 42. Ratajczyk L. Historia wojskowości / L. Ratajczyk. – Warszawa, 1980. – 613 s. 43. Piotrowski C. Wojskowe i historyczne tradycje 27 Wołyńskiej dywizji piechoty Armii Krajowej / C. Piotrowski. – Warszawa, 1993. – 347 s. 44. Historia państwa i prawa Polski: Źródła / Wyboru dokonali F. Połomski i P. Jurek. – Wrocław, 1998. – 444 s. 45. Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929 / R. Torzecki. – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1989. – 468 s. 46. Юрчук О. А. Бохенський: реалії та перспективи польсько-українських взаємин міжвоєнного двадцятиліття / О. Юрчук // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 17: Українсько-польсько-білоруське сусідство: ХХ ст. / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; голова редколегії Я. Ісаєвич, упорядники М. Литвин, В. Футала. – Львів, 2008. – С. 42–55. 47. Куронь Я. Поляки та українці: важкий діалог / Я. Куронь. – К., 2012. – 264 с. 48. Mędrzecki W. Liceum Krzemienieckie w życiu publicznym Drugiej Rzeczypospolitej / W. Mędrzecki // Кременецький ліцей у контексті розвитку освіти, науки та культури на Волині в першій третині ХХ ст. / Збірник наукових праць. – Тернопіль: ТЗОВ "Терно-граф", 2009. – С. 135–142. 49. Sheybal-Rostek A. Kadra pedagogiczna i pracownicy liceum Krzemienieckiego w latach 1920–1939 / A. Sheybal-Rostek // Кременецький ліцей у контексті розвитку освіти, науки та культури на Волині в першій третині ХХ ст. / Збірник наукових праць. – Тернопіль: ТЗОВ "Терно-граф", 2009. – С. 239–245. 50. Мисик О. Структура національних меншин в II Речі Посполитій та її законодавство і практика щодо національних меншин (1921–1939) / О. Мисик // Warszawskie Zeszyty Ukrainoznawcze. – 2005. – Т. 19–20. – S. 316–327. 51. Ми не є українофілами. Польська політична думка про Україну і

українців. Антологія текстів. – К., 2012. – 440 с. 52. Семенюк А. На тему українсько-польських відносин критичні зауваження / А. Семенюк. – Міннеаполіс, Міннесота, 1996. – 167 с. 53. Makuh I. Na narodni sluzhbi / I. Makuh. – Detroit, 1958. – 572 с. 54. Власовський І. Нарис історії української православної церкви / І. Власовський. – Ремпринтне видання. – Т. 4.– Ч. 2. – К., 1998. – 468 с. 55. Роман Бжеський. Бібліографія друкованих праць / [Укладач Н. Бжеська]. – Торонто, 1988. – 46 с. 56. Млинівецький Р. Нариси з історії українських визвольних змагань 1917–1922 рр. (Про що "історія мовчить") / Р. Млинівецький. У 2 т. – Торонто, 1973. – Т. 2. – 670 с. 57. Макар В. Береза Картузька. (Спомины з 1934–1935 рр.) / В. Макар. – Торонто, 1956. – 206 с. 58. Наріжний С. Українська еміграція: культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / С. Наріжний. – Львів, Кент, Остріг, 2008. – 372 с. 59. Витанович І. Історія українського кооперативного руху. Із праць історико-філософської секції НТШ / І. Витанович. – Нью-Йорк, 1964. – 870 с. 60. На порозі другого чверть століття // Літопис Волині. – Вінніпег, 1977–1978. – Ч. 12. – С. 1–4. 61. Про що хочете знати? Реєстр статей // Літопис Волині. – Вінніпег, 1977–1978. – Ч. 12 – С. 224–232.

Ирина Скакальская

ВОЛЫНСКАЯ УКРАИНСКАЯ ЭЛИТА 1921–1939 ГГ. В ИНТЕРПРЕТАЦИИ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ И ЗАРУБЕЖНЫХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ

В статье проанализирован историографический обзор работ, раскрывающих особенности формирования и деятельности волынской украинской элиты. Подчеркнута важность работ, составивших основу исследования вопроса, акцентируется внимание на малоизученных аспектах проблемы.

Ключевые слова: национальная элита, Волынь, краеведение, отечественные исследования, зарубежная историография, труды диаспоры.

Iryna Skakalska

THE VOLYNSK UKRAINIAN ELITE 1921–1939 IN INTERPRETATION OF DOMESTIC AND FOREIGN RESEARCHERS

In article the historiographic review of works which open features of formation and activity of the Volynsk Ukrainian elite is analysed. Importance of works which have combined a basis of research of a question is underlined, the attention on few investigate aspects of a problem is focused.

Key words: national elite, Volhynia, study of local lore, domestic researches, a foreign historiography, diaspora works.

УДК 94 (477.44) "196/198" "19"

Анна Поліщук

РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ РАДЯНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ НА ПОДІЛЛІ У СЕРЕДИНІ 1960 – СЕРЕДИНІ 1980-Х РР. (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДЕРЖАВНИХ АРХІВІВ УКРАЇНИ)

Дослідження реалізації соціальної політики радянської держави на Поділлі у середині 1960 – середині 1980-х рр. ХХ ст. є необхідною умовою для повноцінного розуміння соціальної політики СРСР. Воно передбачає введення до наукового обігу низки документів, що неможливо без їх попереднього вивчення і аналізу.

Ключові слова: соціальна політика, архівні фонди, Держархів Вінницької обл., відділ комунального господарства, Вінницький обком КПУ.

В сучасних умовах, з утвердженням незалежної і демократичної Української держави, з'явилася можливість більш глибокого й неупередженого вивчення вітчизняної історії. Архівні документи, що характеризують рівень національної свідомості мешканців на Поділлі у середині 1960–1980-х рр., розпорошені по багатьох фондах. Однак, навіть ті матеріали, які є у нашому розпорядженні, свідчать, що добробут громадян визначався політичними змінами та соціально-економічними процесами. Динамічність способу життя людей змінювалася через призму соціально-побутової історії нашого регіону, що дозволяє відтворити різноманіття загальноісторичного процесу та простежити послідовність подій того часу.

Важливим аспектом досліджуваної проблеми є динаміка соціальних настроїв подільського населення. З середини 1960–1980-х рр. в історії української культури настав час, позначений надмірною ідеологізацією суспільної свідомості громадян та посиленням тоталітарних тенденцій в